

Mizaha dair izahlar / Ergün ÖZALP

Mizah, yani gülmece sanatı, insanlıkla yaşittir denebilir. İnsanlar korkularını, günlük yaşamdaki çelişkili durumları , bunlardan çıkardıkları dersleri , farklı durumlar karşısında düştükleri açmazları, gülünç konuları ; mizah konusu yaptılar ve gelecek kuşaklara bunları aktardılar. Ortak eğlencelerin konusu olan mizah özel mülkiyetle, kölecilikle birlikte elit bir zümrenin tekeline geçti ve sınıfsal nitelik kazandı. Antik Yunan'da Platon ' devlet' adlı eserinde " *Gülme eylemini yönetici sınıflar açısından tehlikeli*" bulmuştur. Ortaçağda kilise, gülme eylemini ' Şeytanı ayartma' ve ' cennetle alay etme ' olarak değerlendiriyordu. Buna karşın yine de, saray soytarılarının dışında, ezilenler, her dönem kendi mizahınıda yaratıp, güldüler ve sonraki nesillere bunları aktarmayı başardılar. Antik Yunan'da Diyanizos şenlikleri, ortaçağ feodalitesindeki karnavallar (İsviçre'de halen süren Fasnacht geleneği gibi) geniş halk kesimlerinin krallara ve yöneticilere eleştirilerini mizah yoluyla ilettikleri platformlar oldular.Zaten baskı ve terör dönemleri , 'ezop dili' nin ve halkın yaratıcı mizahi yeteneğinin alabildiğine geliştiği dönemlerdir.

Osmanlı'ya ve günümüze gelirsek; mizah anlayışı eğemen zümrenin, sarayın tekelinde gelişti . Osmanlı yaptığı zulmü , eşitsizlikleri ,adaletsizlikleri konu edinmeyen mizahı ve cinsel metinleri; serbest bıraktı. Bu tarz edebiyat , fıkra ve şiir tehlikesizdi, toplumun isyancı damarlarını yumuşatıp onların gazını alıyordu. Örneğin Nasrettin Hoca Fıkraları diye bildiğimiz fıkralar, Osmanlı'daki orjinal metinlerine bakıldığında görülecektir ki, bugünkü sapık ve porno edebiyatını sollayacak türdendir (Bu konuda bkz. Murat bardakçı Osmanlıda seks-Sarayda gece dersleri).Ayrıca bu dönem 'bektaşî fıkraları', 'Bekri Mustafa' fıkralarıda halk nezdinde yankı bulmuştur. Fakat Osmanlı Hanedanlığı,kendi hükümlerini eleştiri konusu yapan mizahçıları affetmemiştir. Hacivat ve Karagöz'ün idam edilmeleri bunun en açık kanıtıdır. Yine Osmanlı'nın Meşrutiyet Dönemi'nde yayınlanan muhalif Diyojen Dergisi defalarca kapatılmış sansüre uğramıştır.

Cumhuriyet Türkiye'si' de , tek partili döneminde mizaha ve gülmeceye düşmanlığı , Osmanlı'dan devraldığı bayrağı yere düşürmemiş, Sabahattin Ali ,Aziz Nesin ve Rifat Ilgaz'ın içinde bulunduğu 'Marko Paşa' adlı mizah dergisini, yönetimi eleştiri konusu yaptığı için defalarca kapatmış yazarlarını cezaevlerinde sürdürmüştür. Sözde demokratik, çok partili dönemde de cezaevleri, mizahçıların karikatüristlerin adeta ikinci evi olmuştur.Türkiye mizahında önemli bir köşetaşı olan, Oguz Aral'ın yönetimindeki 'Gırgır" yetmişler ve seksenler sonrasında muhalif mizahı sokağa taşımış , işçi ve öğrenci sorunlarını, kadınsı durumları işlemiş, okurların aynı zamanda yazar ve çizer olduğu bu dergi , baskı tekniğinin de gelişmesinin katkısıyla hemen her eve kahveye, okula girmeyi başarmıştır. 1975'te 500 binlik tirajı ve her bir derginin en az üç kişi tarafından okunmasıyla 1.5 milyon kişiye ulaşma başarısını yakalamış, dünyanın üçüncü büyük mizah dergisi (*Birinci ABD'de MAD, İkinci sovyetler Birliğin'de yayınlanan Krokodil dergileriydi*) haline gelmiştir.12 Eylül faşist darbesinden sonra yayını sürdüren Gırgır, bir çok mizah dergisine de, analık görevi yapmış , günümüzde eski popülerliğini kaybetmiş olsa da, geçtiğimiz günlerde yayınladığı bir karikatür nedeniyle T. Erdoğan sansürüne uğramış ve kapanmak zorunda kalmıştır. Gırgır'ın başarısı, Kemal Sunal vb. komik filimlerin başarısı, sokağın dilini kullanmaktan (bazen argo da dahil) toplumsal gerçeği , halk yaşamını gülünç ve abartarak yansıtmış olmaktan ileri gelmektedir.Zaten mizah, toplumsal gerçekliği; yasakları, baskıyı , zulmü, savaşı , tabuları, töreleri, cinselliği, evliliği , insan yaşamına ait ne varsa 'eğlenceli" bir dille yansıtmaya ve eleştireler yollama sanatıdır." Gezi Direnişi"nde gençlik, bunun yaratıcı örneklerini sergilemiştir. İster fıkra, ister karikatür olsun işin özü budur.

Gülme eylemi, tek başına bir iletişim aracı olarak, bedeni rahatlatıcı bir eylemdir, boşalmadır. Mizah ta devreye giren ise, insanın kavrama ve anlama yönüdür. Fakat her iki durumda da insanlar arasında rahatlatıcı, özgürleştirici, gerilim giderici ve yakınlaştırıcı, ortaklaştırıcı bir işleve sahiptir. Ortak gülmeler, ortaklaşmayı ve dostlukları teşvik ediyor... Mizah doğası gereği, eleştirel ve muhaliftir. Fakat yönetenler sadece baskı ve terörle muhalif mizahı engellemiyorlar. Kendi yalaka mizahçıların ve trollerini de kullanıyorlar. Faşist , ırkçı, şoven ötekileştirici , cihatçı mizahı da geliştirmeye soyunmuş durumdadır. Egemenlerin faşist zihniyetli bu tür ürünleriyle, salt gülmece amaçlı olanları ve muhalif eleştirel mizahı da birbirlerinden iyice ayırmak gereklidir. Elbette ki bunu yaparken, seçici olmalıyız..

Mizah eserinin değerlendirilmesine, ' açık –saçıklık, ya da argo , küfür kullanımı var' vb. gerekçelerle, şablonlarla yaklaşılamaz. Toplumda varolan, yaşanmış ya da yaşanacak olan her nesnel durum, özel olarak cinsellik, evlilik, aldanma, aldatma, sahtekarlık, sapıklık , dinsel sapkınlık mizahın konusu olduğunda; cinsel imajlar, argo ,küfür vb. kullanılabilir. Edebiyatçıya, şaire, mizah yazarına, bu konuda ambargo konamaz. Önemli olan orada neyin anlatılmak istendiği ve bunun yerli yerinde estetik bir biçimde kullanılıp kullanılmadığıdır. Sık olmasa da bazen; fıkraların, mizahın verdiği mesajı, kendi üzerine alıp kişiselleştiren, alıngan kesimler, kişiler ve meslek erbabı olabiliyor. Temel fıkralarından, lazlar niye rahatsız olsun, gocunsunlar? Bir fıkrada cami hocasının sübyancılığı anlatılıyorsa, bu tüm cami hocalarının sapık olduğu anlamına gelmez. Bir kadının (ya da kocanın karısını aldattığı) kocasını aldattığı bir fıkra, tüm kadınların kocalarını aldattığı şeklinde yorumlanamaz. Bunlar toplumsal olgulardır, güleceğiz üzerinde düşüneneğiz.. Özetle başarılı mizah eseri , toplumsal nesnelliği konu olan ve gerçekliği, çarpıcı, köşeli ve abartılı tarzda ortaya koyan; dinleyen, okuyan ya da gören kişiyi güldürerek - yani kendi insanı hallerine gülerken- düşünmeye yönelten eserdir. Okuduğumuz, dinlediğimiz fıkralara, gördüğümüz karikatürlere birazda bu gözle bakalım!

Eylül 2017 / arkadaş